

HET LEVEN TE RUMST EN TERHAGEN TUSSEN 1920 EN 1940 GEZIEN DOOR NEGEN OOGGETUIGEN (deel 1)

In de tijd waarin de 9 personen die getuigen in dit artikel werden geboren, was

« De ouderdom het privilege van stenen en bomen.
Een kindertijd duurde even kort als een wolvenjeugd.
Men moest voortmaken, het leven leven
voor de zon zou ondergaan. »

Fragment uit "Het korte leven van onze voorouders"¹
Wisława Szymborska, dichteres, Nobelprijswinnares (*Polen, 1923)

In de zomer van 2005 begaf ik me naar het rusthuis Sint-Jozef te Rumst. Met medewerking van de animatiedienst, kon ik er met 9 mensen praten over hun herinneringen aan vroegere tijden te Rumst en Terhagen. Aan iedereen stelde ik dezelfde vragen, over alledaagse dingen.

De gesprekken werden opgenomen zodat geen woord daarvan zou verloren gaan. Het werden 9 boeiende getuigenissen. Ik beluisterde en analyseerde de opnamen en zette alle gegevens thematisch bij elkaar. Na een korte voorstelling van de ooggetuigen komen volgende onderwerpen aan bod: huis en thuis, de straten, winkels en bevoorrading, eten en feesten. Regelmatig laat ik de respondenten zelf aan het woord met aanhalingen of met cursieve tekst, die ik gebruik om een uitdrukking of woord weer te geven dat meestal geen correct Nederlands is maar mij wel de beste manier lijkt om uit te drukken wat er eigenlijk bedoeld wordt.

Lees mee hoe het eraan toeging in Rumst en Terhagen tussen de twee wereldoorlogen, waar in de meeste huizen een Leuvense stoof brandde, men buiten moest om naar het toilet te gaan, en water gehaald werd aan de pomp.

De ooggetuigen

René Thomas is geboren te Rumst op 2 augustus 1913 in de Haardorst 7. Daar woonde hij tot aan zijn huwelijk in 1947. Zijn vader, August, werkte op de steenbakkerij. Zijn moeder, Charlotte Muyshondt, was huisvrouw. In het gezin werden 9 kinderen geboren. René was de zesde. Één kind heeft hij nooit gekend.

¹ Szymborska, W. (1995). *Uitzicht met zandkorrel*, p. 123.

Frans Rijpens, officieel Petrus Frans Rijpens, werd geboren te Rumst op 13 april 1917. Zijn geboortehuis stond op de hoek van de Molenstraat en de Veerstraat, waar zijn ouders een slagerij hadden. Zijn vader, Petrus, is beenhouwer geweest *tot hij niet meer kon*. Zijn moeder, Aline Verrept, deed het huishouden en hielp in de beenhouwerij met het bedienen van de klanten. In het gezin werden 7 kinderen geboren, waarvan Frans de derde was. Eentje, van een tweeling, is vroeg gestorven.

In een boerenhuis in de Hoveniersstraat, werd op 8 september 1906 **Irma De Vos** geboren. In die tijd had de straat nog geen naam. Men sprak van de Vosberg. Haar vader, Henri, was boer. Moeder Bertha Van Es zorgde voor het huishouden en werkte mee op de boerderij: zij melkte de koeien, deed wat in de stal en verrichtte verder wat licht werk. Van de 5 kinderen die in het gezin geboren werden, bleven er 4 over. Irma was de tweede.

Op 26 november 1910 werd **Anna Tobback** geboren in een huis op de Markt te Rumst. Vader Victor was steenbakker; moeder Jeanne De Winter huisvrouw. In het gezin werden 7 kinderen geboren. Anna was de tweede, maar heeft de oudste nooit gekend want die was begin 1910 gestorven *van de stuipen* toen hij 6 maand oud was.

Op de weg naar Terhagen, in de Steenberghoekstraat 175, werd op 24 november 1929 **Yvonne De Wit** geboren. Zij was de dochter van Jan Gerard De Wit, meester-gast in de steenbakkerij van Swenden. Haar moeder, Maria Antonia Van de Voorde, was huisvrouw. Vermits vader meester-gast was en enige faciliteiten had op materieel gebied (gratis huishuur, kolen en licht) vond hij dat moeder niet moest gaan werken.

Xavier De Herdt, op zijn paspoort staat Frans Xavier, werd geboren te Rumst in de Vissersstraat 32 op 27 januari 1920 als zoon van Louis De Herdt, die als scheepsarbeider *op de zaat* werkte tot hij invalide werd, en Jeanne Walravens uit Sint-Jans-Molenbeek bij Brussel. Hij was het enige kind uit dat huwelijk. Niet lang na zijn geboorte is Jeanne gestorven en Xavier werd grootgebracht door zijn grootouders die vlak naast hen woonden. Een broer van zijn grootvader, nonkel Jef, woonde eveneens in.

Op 2 oktober 1914 werd **Medard Heps** geboren in Antwerpen. Het gezin was op de vlucht voor de oorlog. Vader Victor Heps was schoenmaker in de Korte Veerstraat, moeder Julia Aerts huisvrouw. Uit dat huwelijk werden twee kinderen geboren. De broer van Medard was 4 jaar ouder.

Rosa Eysenbrands werd geboren te Rumst in de Vissersstraat op 21 mei 1921 als dochter van August Eysenbrands, steenbakkerswerkman, en Colette Van Cauwenbergh, sloffenmaakster. In dat gezin werden 4 kinderen geboren, maar Rosa - de jongste - bleef als enige over. Een jongetje en een tweeling waren al overleden voor haar geboorte.

In de Schransstraat in Terhagen werd **Maria Haelewaters** geboren op 9 augustus 1913. Haar vader, Fons Haelewaters, was steenbakkerswerkman en haar moeder, Rosalie Van der Wildt, huisvrouw. Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren. Eentje overleed al vlug en heeft Maria nooit gekend. Maria werd als vijfde geboren. Vader kwam om bij het begin van de oorlog in 1914 en heeft zijn jongste kind nooit gezien. Dat werd pas in de maand april nadien geboren.

keer. Met zijn paard en kar bracht de boer die enorme partij, waarmee het hele huisgezin de ganse winter toekwam.

Het arbeidershuisje van Yvonne in de Steenberghoekstaat had gelijkvloers maar één plaats: de woonplaats. Er stond een kleerkast, een kastje met een radio op, een Leuvense stoof, een tafel en stoelen. Meer niet, anders kon je er niet met 5 kinderen leven. Men vertoefde meestal daar of was buiten om te spelen. Boven de kelder bevond er zich een opkamertje waar een broer sliep. Op de verdieping waren er 2 kamers onder het dak. "Maar het was schoon afgemaakt, er zat een plafond in, je zag niet dat het onder het dak

Figuur 3. De Vissersstraat. Bron: www.rumesta.be.

was," voegt Yvonne toe. Op de grote kamer sliepen de ouders. Er stond nog een ander bed bij voor de kinderen. In de andere kamer sliep Yvonne met een broer of zus. Om naar het toilet te gaan moest je buiten. "Het was er flink koud," weet Yvonne nog, "met een grote *neusdoek* aan moest je gaan *pipi of kaka* doen." Moeder waste de kinderen in huis. Water haalde ze aan de pomp een eind verder weg in het *geleeg*. Men had ook een bornput dichterbij, "maar of dat proper was, weet ik niet," zegt Yvonne. Trouwens, "Mie de Knoop woonde 2 huizen verder. Zij stond om 5 uur op en haalde water uit de bornput *en wij hadden gedaan*." Een tuin was er niet, enkel een klein koertje. Men verwarmde zich met de Leuvense stoof, "met de voetjes erop," weet Yvonne nog. Het huis was eigendom van Swenden, maar aangezien vader daar meestergast was, moesten huishuur noch kolen betaald worden. Het huis van Rosa in de Vissersstraat (zie figuur 3) bestond uit een voorhuis, keuken en aangebouwd *kot* dat voorzien was van een gasvuur. In de keuken zelf stond een cuisinière, die tevens dienst deed als verwarming. "Die was goed warm," meldt Rosa, en om de voorplaats te verwarmen zette men de deur open. Boven waren er 2 slaapkamers en een afgesloten zolderkamer. Deze laatste werd gemaakt toen een broer van vader is komen inwonen; zijn moeder wilde dat zo. Het toilet bevond zich buiten achter het aangebouwde kot, "met een deur," voegt Rosa toe. In de hof stonden *stekerbezen*, rabarber en patatten. Men waste zich in de keuken, *overhand*. Water haalde men uit een grote bornput achter het huis, die gedeeld moest worden met 3 andere gezinnen. Soms werd ook water gehaald met emmers aan de pomp op de Markt. "In 1937 heeft moeder elektriciteit laten leggen," weet Rosa nog. Het huis was eigendom van haar ouders: men had het gekocht van Swenden, voor Rosa's geboorte.

Xavier woonde verderop in de Vissersstraat, aan de rechterkant als men van het gemeentehuis kwam. Zijn grootouders waren de eigenaars en woonden omzeggens in hetzelfde huis, het werd alleen gescheiden door een poort. Gelijkvloers bestond de woning uit een voorplaats, keuken en kelderkamer die uitgaf op *de lezze*. Dat was een plaats waar de *vapeur* (zie figuur 7) stond en waar de was gedaan werd. Daarachter stond nog een kot met kolen en wat gerief. Boven waren er 2 kamers, één waar de

ouders sliepen en één voor Xavier. De grootouders sliepen op de kelderkamer. Achter het huis was een tuin die reikte tot aan de tuin van de bewoners van de Veerstraat en die ervan gescheiden werd door een haag. In de tuin stond het toilet en daarachter een kot voor kippen en konijnen. Het toilet was een houten plank met een gat erin. Een in stukken gesneden krant was aan een haak bevestigd en diende als toiletpapier. Verder stonden in de tuin *stekerbezen* en *trobbebezen*. Men waste zich met een emmer buiten. Water werd gehaald aan de pomp op de Markt aan het gemeentehuis. "Het was goed grondwater," zegt Xavier, "men kon er zo van drinken. Op maandag, als ze *dopten*, dat was aan het gemeentehuis, hingen er veel doppers aan die een pint op hadden. "Met 2 emmers tegelijk en voorzien van een *reep* werd het water naar huis gebracht. Een reep was een fietswiel zonder spaken. Aan beide kanten hing een emmer, zodat er wat afstand was van het lichaam en het water niet tegen de benen sloeg. Mensen die van wat verder water kwamen pompen, hadden een vat of een kuip bij. Voor niet-drinkbaar water stond er een regenput in *de lezze*.

Maria's huis in de Schansstraat in Terhagen had 1 plaats beneden en een opkamertje met een kelder eronder. Moeder sliep in het opkamertje met de kleine kinderen die nog niet naar boven konden. Boven waren er nog 2 slaapplekken. Achter het huis was een koer met kolenkot en daarachter een toilet. In de hof stonden aardappelen en groenten voor eigen gebruik. Men waste zich in huis. Water haalde men aan de pomp op de hoek van de straat. Het was een huurhuis, dat eigendom was van *Planckes*.

Ambachtshuizen

Frans heeft in zijn geboortehuis, het slagershuis op de hoek van de Veerstraat en de Molenstraat, gewoond tot de oorlog uitbrak in 1940. Zijn ouders waren eigenaar. Het huis bestond uit een winkel, een plaats achter de winkel met keuken ernaast en een werkplaats erachter. Daar bereidde vader vlees, pensen, charcuterie... Boven waren er 3 slaapkamers: 1 voor de jongens, 1 voor de meisjes en 1 voor de ouders. Er was ook een kelder. Het toilet stond achter het werkhuis. Om er te geraken moest je langs buiten om. Achter de woning lag een hof van 12 à 13 m lang met bloemen. Vader had er ook een duivenhok en er was een houten plaats afgemaakt waarin een gemetselde *vapeur* stond en een groot bad om zich te wassen. De *vapeur* verwarmde het water. Binnen kon men zich verwarmen met een *cuisinière*, waarop ook gekookt werd. In de tussenplaats stond nog een sierstoof, een *duveltje* in mooiere vorm. Als brandstof werd overal steenkool gebruikt.

Medard zijn vader had 2 huizen naast elkaar gekocht in de Korte Veerstraat aan de linkerkant als men van het gemeentehuis kwam. Het ene was een klein, het andere een groot huis. Ze werden respectievelijk ingericht als schoenmakerij en woonhuis. Boven waren er 4 kamers, maar Medard weet nog dat ze met 2 in een bed sliepen. Voor de verwarming stonden 2 kolenstoven in: een *duveltje* en een klein stoofje. In de keuken was er *geen vuur*. Water werd gehaald aan een pomp in een klein plaatsje. Mij waste zich met *een baddeke* in de keuken. Medard weet nog hoe de *garde* tijdens droge

zomers de openbare pompen vastlegde met een ketting. Men kon dan maar op bepaalde uren water nemen. Achter Medards huis was een tuin met bloempjes. Ook het toilet stond in de tuin.

Een boerderij

De boerderij van Irma in de Hoveniersstraat bestond slechts uit enkele vertrekken. De meeste tijd werd doorgebracht *in huis*. Er was geen keuken, koken gebeurde *in huis*. Daar stond ook de Leuvense stoof. Naast dit vertrek was een kamer waar de ouders sliepen. Verder was er een kelder, te bereiken met een val, en erboven een kelderkamer, waar Irma sliep met de andere kinderen. Om zich te wassen was er buiten een *afhang* gemaakt. Daar stond een bad, dat gevuld werd met water uit de bornput. Dat was een grote gemetselde put met een lange stok eraan en een emmer erin. Het was *schoon* water, waar ook van gedronken werd. Het toilet was eveneens buiten, tegen een kot gezet. Als je buiten kwam zag je allemaal tuin en veld rondom het huis. Ook over de weg, had vader een stukje. *Patatten, legummen* zoals bonen, erwten en *peeën* - en bieten voor in de winter voor de koeien - waren de voornaamste gewassen. Het gezin had een koe, "een vaars, een *meutte*", zegt Irma met klem, een hondje en kippen. Vader had de boerderij van zijn ouders gekocht en moeder was erbij gekomen.

Een burgerwoning

Het welgestelde gezin Tobback woonde op de Markt, naast de huidige bibliotheek aan de kant van de Veerstraat (zie figuur 4). Men huurde het huis van mevrouw Somers uit Terhagen. Geen onbekende, want de man, meneer De Beukelaer, was net als vader steenbakker. Gelijkvloers bevond zich de gang, een eerste plaats, een tweede plaats, een living en een keukentje. Op de eerste verdieping waren 3 slaapkamers en op de tweede vooraan een mansarde, met 2 kleine venstertjes, en

Figuur 4. Het gemeentehuis op de markt te Rumst. Het hoge huis naast de brede woning op de voorgrond is huize Tobback.

Bron: www.rumesta.be.

achteraan een zolder. Er was ook een kelder. Als men buiten kwam, stond er een koepeltje waar het toilet was. De hof, ongeveer 100 m², grensde achteraan aan *den Abel*. In de tuin stond een *proper* kot. Daar stond een vuurtje en Anna werd er gewassen in een zinken bad. Water werd gehaald aan de pomp vlakbij. Binnen verwarmde men zich met een cuisinière, later een Leuvense stoof en in 1930 kocht *mama* een stoof *die altijd bleef branden*. In de keuken werd het eten klaargemaakt, maar er werd altijd in de living gegeten.

De straten

De **Markt** was een grote grasvlakte met een zandweg rond. Het enige wat er op het plein stond, was een wip. Op zondag rond half 2 kwamen de schutters er samen tot een uur of 5. Er waren geen winkels of cafés op de Markt. In een hoekje was de boerderij van Peer Frans. In het Drossaardhuis woonde meneer Van Montfort, een steenbakker.

De **Visserstraat** was een slechte kasseiweg. Voor de huizen lag zand maar de mensen legden voor hun huis vaak zelfs stenen (baksteen, plaveien), zodat er een *gaanpad* ontstond. Een beetje verder was er nog een cafeetje, bij 't Roske, een roodharige die Maria heette. Als je aan het einde van de Visserstraat rechts ging, kwam je aan het veer. Daar was een overzet die bediend werd door Swa de veerman, iemand van Rumst. Rosa herinnert zich een café van de *maatschappij* van de schutters, aan het begin van de Visserstraat, naast het gemeentehuis.

In de **Korte Visserstraat**, de verbinding tussen de Visserstraat en de Veerstraat, stond een pomp.

De **Veerstraat** (zie figuur 5) was een kasseiweg, later is er een trottoir aangelegd *in dals*. Het beeld van Onze-Lieve-Vrouw aan de lindeboom kreeg in de meimaand extra aandacht: steenbakker Egied Verbruggen, die twee huizen voorbij Frans woonde, ging in die maand elke dag de kaars aansteken. Verbruggens huis was er een met trappen op en met een kelderkeuken. De vader van Medard heeft

Figuur 5. De Veerstraat. Bron: www.rumesta.be.

geweten dat men de lindeboom meer dan 100 jaar geleden van het kasteel heeft gehaald en op de plaats heeft geplant waar hij nu staat. Aan de lindeboom stond een pomp.

De **Korte Veerstraat** begon aan het gemeentehuis en eindigde aan de lindeboom. Er lagen ook kasseien en er was geen trottoir. In die korte straat waren wel 4 cafés: de Spierlingen, de Ton, de Handboog en nog een cafeetje annex winkeltje. Naast het straatje (Kazernestaat?) was een kleermaker.

De **Haardorst**, waar René woonde, was een kasseiweg met een trottoir voor de voetgangers. Het dichtstbijzijnde café was dat van Abel Frans. Alle bewoners van de Haardorst werkten *op het geleeg*.

De **Steenberghoekstraat** was een kasseiweg waarin veel loodsen van Swenden stonden. Tegen de loodsen was er een voetpad. De huizenrij waar Yvonne woonde stond als het ware *ten halve de steenweg*, zodat wie naar Terhagen ging er in een punt moest rondrijden of -gaan. De mensen die er woonden, werkten allemaal *op het geleeg*.

De **Hoveniersstraat** op de Vosberg was een aardeweg. "Als het geregend had, moest je zien waar je ging," oppert Irma. Van een voetpad was zeker geen sprake. Het was een dunbevolkte straat en wie er

woonde was boer. Het café van de Vosberg, Huis ten Halve, was gevestigd nabij het uiteinde van de Hoveniersstraat. Het werd uitgebaat door Nette, de *weef* Van Es.

De **Schransstraat** in Terhagen, waar Maria woonde, was maar aan één kant bebouwd. Aan de overkant stonden loodsen, *lezzes*, van steenbakkerij Heylen. Het was een kasseiweg en tegen de huizen lag er grond. Tegen de *lezzes* was een goot, om het regenwater op te vangen. Pal op de hoek van de straat was een café, bij Abts. Er waren geen winkels, maar moeder is zelf winkel gaan houden: haar man was dood maar nooit teruggevonden, op die manier kon ze van niets genieten en had ze geen inkomen. Daarom stuurde ze een van de kinderen naar de Rupel, waar schepen voorbij vaarden. Er werden mosselen gekocht. Thuis werden die gewassen en moeder verkocht ze door.

Winkels en bevoorrading

Winkels

Xavier herinnert zich dat de meeste winkels in de **Molenstraat** waren. *Anna van de Rosa* was een grote winkel. Je kon er ook *bijval* krijgen. René deed veel boodschappen. Bij *Mieke Naese*, was een viswinkel. Verderop, aan de statie, had je de beenhouwerij van *Maurice van Neel Stuyck*. In dezelfde straat was ook een groentewinkel. Bij groentewinkel Vinck in de Molenstraat, diende de moeder van Xavier voor haar huwelijk. Anna herinnert zich een smid op de hoek van de Molenstraat en de Korte Veerstraat. Hij besloeg de paarden. Naast het Volkshuis was de Coop, "van de socialisten," vult Rosa aan. Met haar moeder ging ze er vaak winkelen. Je kreeg er een boekje waarin zegels en stempels konden gespaard worden en als dat vol was, kon je ermee naar Boom gaan om een *percentje* terug te trekken.

In de **Veerstraat** waren ook verschillende winkels: vanaf de lindeboom had je aan de rechterkant onder andere de beenhouwerij van *Peer de Wiet*, een gazetten- en boekenwinkel en viswinkel *bij de Naese*, recht tegenover de *cinema*. Later heeft zijn zoon de zaak verdergezet aan de lindeboom. Aan de linkerkant was er nog een (paarden)beenhouwerij - ze noemden de beenhouwer *Den Deken* maar hij heette Van Verre - een schilderswinkel, café 't Zonneken, een bakkerij die later uitgebrand is, een kruidenierswinkel en kleermaker Hector. Tegenover de huidige Parochiale Kring was er een bakker. Den Barree, zo noemden ze hem. Hij heette Constant Van Montfort en hij bakte brood en vlaaikens. Zijn vrouw was Odile Van Loock, bijgenaamd Adele de Bot. Odile en haar moeder, Nette Karlien (Antonia Van Cauwenbergh?), hielden de winkel open. Bij Peer de Wiet ging men voornamelijk voor pensen, biefstuk van paard of koe en *kopvlees* dat hij zelf maakte. Daartegenover, op het huidige plein aan de lindeboom stonden 3 huizen: 2 kleintjes en 1 groter, dat een winkel was. Medard herinnert zich dat hij er siroop ging kopen.

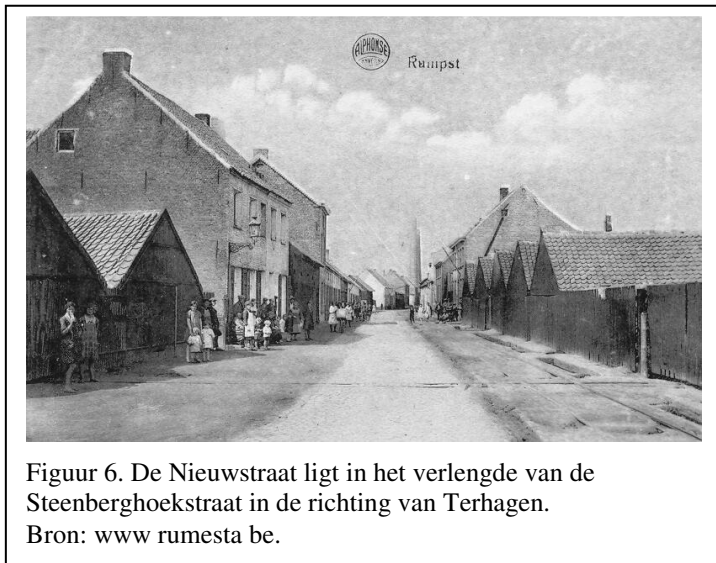
In de **Korte Veerstraat** baatte Theresia De Winter, een groot tante van Anna, een kruidenierswinkel annex café en klompenwinkeltje uit. Zij werd Trees de Kork genoemd. Rosa herinnert zich dat ze er

bezen ging kopen. Een beenhouwer, Van Robbroeck, was gevestigd op het hoekje naast het gemeentehuis.

In de **Kazernestaat** was een schrijnwerker, een oom van de moeder van Anna, Florent Frans.

Over de deur van Xavier in de **Visserstraat** was een zuivelhandel die naast melk, echte boter en eieren ook *blokken* verkocht. Het winkeltje werd uitgebaat door de vrouw. De man, Wies, die geen Rumstenaar was, werkte als bediende aan de *statie*. "Zo was het veel in die tijd," merkt Xavier terzijde op, "wie aan de statie werkte, was vaak niet van hier." Er was ook nog een winkeltje met snoep.

In de **Haardorst** was een winkel waar kruidenierswaren en kolen verkocht werden, bij Tersago.

Figuur 6. De Nieuwstraat ligt in het verlengde van de Steenberghoekstraat in de richting van Terhagen.
Bron: www.rumesta.be.

In de **Steenberghoekstraat** waren veel cafés. Er was alvast 1 op de grens met de Nieuwstraat en 2 in het begin van de straat: waar later Jules Van Dessel is gekomen was de bierstekerij van Lowieke den Tesser, die eigenlijk Deprez heette. Die bracht ook bier rond met een ezeltje. Daarnaast was *café Astrid*. Dan had je nog *bij den Dee*. Die heette Jacob Wijckmans en was gehuwd met Maria Regina Stuyck. Een winkel met eenvoudige

voedingswaren zoals toespijs maar geen brood, was ook in de Steenberghoekstraat gevestigd; een gelijkaardige in de **Nieuwstraat**. Een klein winkeltje, waar men sigaretten verkocht op een opkamertje, was er ook.

In de **Nieuwstraat in Terhagen** was er een coöperatief, een winkel van de socialisten. Daar kon men zowat alles kopen en de bonnetjes kon men in Terhagen zelf uitwisselen. Er waren nog andere "coöperatieven" in Terhagen: de Welvaart recht tegenover het klooster en de winkel van Tist de Goddo (Lamberts).

Op de **Vosberg** waren er tijdens Irma's jeugd geen winkels. Er is pas een winkeltje gekomen, op de Lage Vosberg, nadat ze gehuwd was.

Op de **Lazernij** waren er 2 winkels aan de grote steenwegbaan, waar eenvoudige dagelijkse voeding werd aangeboden. Het was zeker geen beenhouwerij, maar spek was er verkrijgbaar. Voor vlees ging men te voet naar Rumst of Duffel; bij Irma gebeurde dat alle weken op vrijdag of zaterdag. Aardappelen, groenten, eieren en melk had het gezin De Vos van de eigen boerderij.

Bevoorrading aan huis of van de boer

Verscheidene etenswaren werden aan huis gebracht: er kwam een groentekar van de groentewinkel uit de Molenstraat en een uit Mechelen. Ook met melk werd rondgekomen. Sommigen haalden melk

rechtstreeks, per *stoop*, bij de boer. Hoewel er in Rumst heel veel bakkers waren, werd er tevens met brood rondgekomen, zelfs vanuit Boom.

Frans weet nog hoe zijn vader zelf de ronde deed en ging opschrijven welke vleeswaren zijn klanten nodig hadden. Dat werd dan klaargemaakt in de slagerij en een van de kinderen moest het gaan brengen. Doordat de vader van Frans overal kwam, kende hij vele groentekwekers op de Vosberg. Per fiets, met een mand vooraan erop, werden de groenten aldaar rechtstreeks bij de boer gehaald.

Vis en *gernoot* werden door een man van Willebroek gebracht met een hondenkar. "We wilden eens gernoot kopen maar hij piste tegen zijn kar en we moesten geen meer hebben," lacht Medard.

Ook op de Vosberg bij Irma kwamen handelaars rond met een karretje dat getrokken werd door een klein paardje. Op vrijdag kwam de *visman*.

Als er bij Irma thuis overschot was - in de zomer - ging vader ermee naar de markt in Mechelen. Hij had geen kar, maar er kwam wel iemand van Walem langs om de waar te vervoeren, zodat hij ze niet zelf moest dragen.

Anna ging naar de bakker in de Kerkstraat, bij Louis Verrept. Voor melk kwam de boer aan huis *met de stoop* en eieren werden gekocht bij *tante Trees* naast de deur.

Bij Yvonne werd heel veel aan huis gebracht: boter, aardappelen, groenten, brood,... Clement uit Terhagen kwam met de vis rond: hij had *heel schoon vissen*, maar een vuile auto. Vlees haalde men bij de slager - nogal een dikke - vooraan in de Molenstraat.

Om aan vlees te geraken, reed Frans zijn vader elke week naar Putte. Daar woonde een leverancier die zelf thuis slachtte. Deze bracht elke week met paard en kar het bestelde vlees. Hij vertrok 's avonds en kwam *onder de morgen* in Rumst aan.

Xavier herinnert zich dat Jang rondkwam met fruit. Iemand anders bracht vis. Zijn inwonende grootoom, nonkel Jef, werkte de hele dag bij een boer op de Broesdijk (Netestraat). Als er een varken geslacht werd bracht hij van alles mee, bijvoorbeeld *dikke dollekes*. Dat waren de darmen en die at Xavier graag. Nonkel Jef was daar de hele dag *in de kost*.

Medard herinnert zich crisisjaren in Rumst. Toen hij in de leer was bij zijn vader, *op stiel*, moest hij bij de boeren langs om schoenen te gaan ophalen. Maar de concurrentie was groot: nog 3 anderen waren voor hetzelfde doel op pad.

Van Mechelen kwam men met fruit langs. Vis werd rondgebracht door iemand van over het water, meestal zondags of zaterdags. Hij had *krekelen*, *gernoot* en pekelharing bij en kwam rond met een karretje met een bel, dat hij zelf duwde of dat getrokken werd door een hond of een paardje.

Sus Gabriëls, bijgenaamd Sus de Hollander en zijn vrouw Lis waren boeren op de Markt. Hij kwam de beer ophalen. In ruil daarvoor kreeg je wat aardappelen. Je kon bij hem ook groenten halen die niet in je eigen tuin stonden. Bij Peer Frans, eveneens boer op de Markt, kon je dat ook.

In de Schransstraat in Terhagen passeerde elke ochtend een bakker en alle dagen kwam de melkboer langs. Wekelijks passeerde er een visboer in de namiddag.

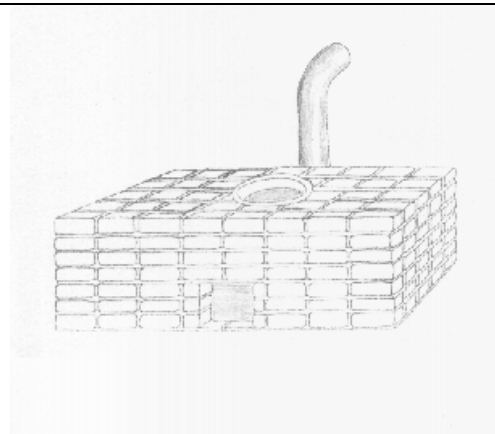
Eten

In arbeidersgezinnen

René herinnert zich dat hij 's morgens niets liever at dan een stuk chocolade. Een reep werd verdeeld onder twee of drie kinderen. Het was een arme tijd. Een boterham met suiker smaakte ook wel. 's Morgens at men altijd iets zoets. 's Middags was er een warme maaltijd, bestaande uit soep, aardappelen, groenten en vlees (worst, stoofvlees,...). Men at beide gerechten uit hetzelfde bord. 's Avonds kreeg men een boterham met charcuterie of iets van vis: gebakken vis, panharing of pekelharing. Pekelharing werd bewaard op het schap van de kelderdeur en René weet nog dat daar altijd een voorraad van in huis was: was de ene kom bijna leeg, dan stond de andere al gereed. Moeder bereidde de warme gerechten op de Leuvense stoof of buiten onder het afdak op de *vapeur* (zie figuur 7).

Figuur 7. Een *vapeur* is een tafelhoge gemetste haardconstructie die over het algemeen in een bijgebouw van het huis (kot) werd geplaatst en diende om op te koken. In het midden van de bovenkant werd een door een metalen ring afgezoomd gat gemaakt om het kookgerei op de vuurhaard te zetten. Onderaan was een "trekgat" gemaakt en aan de achterkant verdween een buis in een bestaande schouw. Alles werd er in gestookt: oude schoenen, keukenafval, maar vooral wrakhout dat werd gevonden langs de Rupel. De *vapeur* diende om de was af te koken of om te steriliseren of nog om spijzen te koken die een lange tijd nodig hadden om te garen.

Bron en illustratie: Willy De Loenen.

Bij Yvonne waren er 's morgens boterhammen met gebakken ei, spek of iets zoets, bijvoorbeeld suiker. Ze kregen nooit veel, "*maar toch,*" vindt Yvonne. 's Middags was er een *volle maaltijd*, bestaande uit aardappelen, groenten en alle dagen vlees. Ofwel was er eerst soep, ofwel daarna een dessert. 's Avonds waren er opnieuw boterhammen met chocolade, suiker, toespijs of pensen. Moeder maakte doorgaans het eten klaar op de Leuvense stoof of in de zomer op de *vapeur* in het kot. Het vlees moest alle dagen vers aangekocht worden. Als men het wou bewaren voor de dag erna moest moeder het eerst opbakken in de pan. Deze werd dan afgedekt in de kelder gezet op een grote plank.

's Morgens kreeg Xavier steevast een stuk spek. Het vet ervan werd bijgehouden en op de boterham gedaan als smeersel. "Heel lekker," zegt Xavier. 's Middags kookte zijn grootmoeder op de Leuvense stoof. Ze bereidde soep, met benen of een mergpijpje dat vader meebracht van de beenhouwerij, gevolgd door aardappelen met vlees en groenten. 's Avonds waren er gewoonlijk boterhammen met *bijval*. Toen de tijden slechter werden, net vóór de oorlog, werden er soms ook aardappelen met een boterham erbij gegeten. Men bewaarde het voedsel in de kelder. Daar waren schappen gemaakt dicht bij de deur voor boter, brood en *bijval*.

Bij Rosa stond er 's morgens een boterham met kaas op het menu. Ofwel met confituur. In de zomer werd die zelfgemaakt, bijvoorbeeld van rabarber, die in de tuin stond. 's Middags was er soep, gevolgd

door aardappelen met groenten en vlees, vaak worsten of een stukje spek, ofwel bierpap. Daarvoor moest bier gehaald worden naar het café dichtbij de Markt. Moeder deed er dan wat rijst in. 's Avonds was er een broodmaaltijd, vaak met chocolade. Moeder maakte het eten klaar, in de zomer in het achterste plaatsje op een gasvuur, in de winter in de keuken op een cuisinière. Toen de nonkel er bij was komen wonen en wat kosten betaalde, heeft moeder het gasvuur gekocht en was er ook op het gebied van eten *wat meer*. Eten werd bewaard in de kelder waar het koud en droog was. Het lag op de grond, die bestond uit geschuurde rode steen.

Wat kreeg Maria 's morgens te eten? "Niet veel," antwoordt ze, "een boterham met suiker of het *schol niet veel*. We hadden geen centen." Moeder wendde zich tot de Duitsers en zei: "ik heb vier kinderen en mijn man is *dood geroeid* in de straat. Hebben jullie niets?" Ze gaven wat ze konden geven, bijvoorbeeld een stuk brood. Soms ging moeder wat vragen bij *pète*, die wat verderop in het geleege woonde. 's Middags was er altijd soep, gevolgd door patatten en groenten: "*peekes*, selder, *paraa* of ajuin. Vlees konden we niet betalen," meldt Maria. Een dessert kon er ook niet af. 's Avonds waren er opnieuw boterhammen met een stukje pontekoek, speculaas of chocolade. Het eten werd bewaard in aaneengeslagen bakken in de kelder waarin wat stro was gelegd.

Op de boerderij

Op de boerderij bij Irma at men 's morgens ook gewoon een boterham en als het varken dood was, kregen ze er een stukje spek bij. 's Middags at men warm: aardappelen en groenten waren vaste ingrediënten, afwisselend werd ervoor soep of erna pap gegeten. Het viel voor dat er ook vlees was, maar niet alle dagen. 's Avonds werd de overschot van de aardappelen van 's middags gebakken in de pan waar 's morgens het spek in bereid was. Moeder kookte op de Leuvense stoof. Als de aardappelen en groenten geogst waren, werden ze bewaard in de schuur. Als het vroom in de winter legde men er een *goeten* zak over.

Bij zelfstandigen

Ook Frans had een voorkeur om 's morgens chocolade met brood te eten. Er was ook vlees uiteraard, kortom men kon nemen waar men zin in had. 's Middags was er een gekookte maaltijd. Frans herinnert zich dat zijn moeder goed kon koken. De maaltijd begon steeds met soep en na de hoofdschotel was er pudding of rijstpap. 's Avonds was er een broodmaaltijd, maar toen Frans in Boom naar school ging at hij 's avonds elke dag frieten. In die tijd ging hij 's middags eten bij een zus van zijn vader; die had een restaurant in Boom.

Hoe bewaarde de beenhouwer zijn vlees? "In de ijskast," zegt Frans resoluut. Dat was een grote kast in het werkhuis, waarin boven een grote bak stond. Deze werd dagelijks met ijs gevuld, dat gebracht werd door iemand uit Boom.

Medard kreeg 's morgens een boterham met bijval. "We hadden niets te kort," zegt Medard meermaals. 's Middags kookte moeder een warme maaltijd op een gasvuur dat ze hadden van de gasmaatschappij.

Er was soep, aardappelen, vlees en groenten. 's Avonds werd er een boterham gegeten, soms met haring of pekelharing. Eten bewaarde men enkele dagen in een kast in de keuken.

Bij de patroon

Anna kreeg 's morgens een boterham met een stukje vlees, *pontekoek* (zie figuur 8) of kaas, omzeggens wat ze graag had. 's Middags werd er steeds een driegangenmenu bereid bestaande uit soep, aardappelen met groenten en vlees gevolgd door een dessert. Moeder maakte het eten klaar. Gedurende 2 à 3 jaar is er een inwonende meid geweest, Rosalie De Hertog uit Terhagen. Het vlees werd bewaard in een vliegencast in de goede, droge en koele kelder. Een vliegencast was een open kast met gaas ertegen.

Figuur 8. Pontekoek of peperkoek.

Feesten

In arbeidersgezinnen

Allerheiligen was zowat de enige feestdag die echt gevierd werd ten huize Thomas. Vanaf 's morgens werd er een kom deeg *geslagen* om die daarna op een stoel naast de Leuvense stoof te laten zwellen. In de namiddag werden er pannenkoeken of wafels van gemaakt. Een communie ging ook niet zomaar voorbij: dan werd er voor de gezinsleden een maaltijd opgediend die beter was dan anders. Op verjaardagen wenste men enkel proficiat: er was geen geld voor iets meer. Ook Kerstmis, Nieuwjaar, Sinterklaas en Pasen gingen gewoon voorbij.

De communiefeest van Yvonne had *onder de oorlog* plaats. Er was eerst een grote pot soep en daarna konijn met aardappelen. Ook trouwfeesten van broers en zussen herinnert ze zich: ze vonden thuis plaats in aanwezigheid van de broers, zussen, tantes en nonkels, zodat er 2 grote tafels vol zaten. Verjaardagen gingen vaak voorbij, zodat mensen 's anderendaags opmerkten: "ah, je bent gisteren verjaard." Kerstmis werd gevierd in gezinsverband en met *verfijnd eten*, maar Nieuwjaar niet.

Als het kermis was, midden juli, of jaarmarkt, begin oktober, was het feest bij Xavier. Er kwam familie uit Antwerpen. Op het menu stond iets speciaals dat gehaald werd op de markt van Boom of Mechelen.

Rosa herinnert zich haar communie, die gevierd werd in de voorplaats in aanwezigheid van de broer van vader die in Wallonië woonde en voor de gelegenheid afzakte naar Rumst. Een verjaardag werd, zeker toen Rosa klein was, niet gevierd. Met Kerstmis en Nieuwjaar gingen moeder en vader, die lid waren van de maatschappij van het café in de buurt, aldaar eten. Rosa ging bij haar grootmoeder de avond en nacht doorbrengen.

Een feest was er bij Maria in haar jeugd nooit. Er waren geen centen. Met haar communie werd in gezinsverband een tas koffie gedronken met een koek.

Bij zelfstandigen

Ten huize Rijpens gingen verjaardagen gepaard met het eten van taart, wafels of pannenkoeken. Met Nieuwjaar en Kerstmis werd er goed gekookt, iets speciaals dat genuttigd werd met het hele gezin. Ter gelegenheid van grotere feesten kwam de zus van vader langs. Zij was kokkin en ging overal koken. Ossenstaartsoep met wijn, groenten die je anders niet had zoals asperges, bepaalde seizoensgroenten, rosbief, frikadellen met krieken,... Frans herinnert het zich allemaal.

Medard herinnert zich zijn communie. Toen werd er uitgebreider gekookt: iets met kroketten. Zijn peter is toen ook gekomen. Verjaardagen, Kerstmis en Nieuwjaar werden niet gevierd.

Op de boerderij

Bij een communie was het feest op de boerderij van Irma. Niet dat er speciaal gekookt werd of dat er volk kwam, nee, *dat kende moe niet*. Op verjaardagen moest men zich tevreden houden met een proficiat. Kerstmis en Nieuwjaar werd in het gezin gevierd maar Allerheiligen en Pasen verliepen stilletjes.

Bij de patroon

De plechtige communie was ook ten huize Tobback het feest bij uitstek. Een verjaardag werd gevierd met een kleinigheid, een taartje of zo. Met nieuwjaarsdag gingen ze naar *bomama* en *bonpappa* in de Kerkstraat, waar er van 's middags tot 's avonds gevierd werd met goed eten.

Tot zover deze eerste aflevering met getuigenissen over huis en thuis, straten, winkels en bevoorrading, eten en feesten in de periode 1920-1940 te Rumst en Terhagen. Aangezien de steekproef slechts bestond uit gegevens van 9 respondenten, kunnen we slechts heel voorlopige conclusies trekken. Toch tekenen volgende constanten zich af:

A. In heel het dorp

- In de Molenstraat en Veerstraat waren de meeste winkels.
- Men kwam met veel waren aan huis.

B. In elke sociale klasse

- In bijna alle huisgezinnen verloor men één of meer kinderen.
- Water haalde men aan de pomp of uit een put; zich verwarmen gebeurde met de Leuvense stoof of cuisinière.
- Om naar het toilet te gaan moest men buiten.

- De warme maaltijd werd 's middags gegeten.
- De warme maaltijd begon met soep.
- Voedsel bewaarde men doorgaans in de kelder.

C. Afhankelijk van de sociale klasse

- Arbeiders waren klein behuisd, ambachtslieden groter en patroons het grootst.
- Het driegangenmenu bleef voorbehouden aan de hogere inkomens; in de overige gezinnen werd er elke dag een warme maaltijd bestaande uit de twee gangen gegeten.
- Het aantal feesten is bijna recht evenredig met de sociaal-economische situatie: in sommige gezinnen was de communie het enige feest dat echt werd gevierd; in andere feestte men meermaals per jaar.

Laten we deze bijdrage afronden met opnieuw een fragment uit de bundel van Wislawa Szymborska:

« Ik leg examen af in de geschiedenis van de mensen.
Ik stotter en modder »²

maar ik stond er niet alleen voor. Ik kreeg hulp van 9 Rumstenaars en Terhagenaars die aan mij hun verhaal kwijt wilden. Mijn uitdrukkelijke dank gaat uit naar deze 9 ooggetuigen, hun familieleden en het personeel van het rusthuis Sint-Jozef te Rumst. Zonder hun medewerking zou dit stukje Rumstse en Terhaagse geschiedenis definitief verloren gegaan zijn. Ik wil ook Jules Reusens vermelden, die zo bereidwillig was om deze tekst te voorzien van enkele correcties en aanvullingen.

In een volgende aflevering zullen we bekijken hoe het eraan toeging op het vlak van ziekte, school, werk, ontspanning, kerkelijk leven en belichten we nog enkele summiere herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog.

Tom De Loenen

² Szymborska, W. (1995). *Uitzicht met zandkorrel*, p. 9.